

Artikel:	Tien vragen over compenserende en dispenserende maatregelen in het basisonderwijs
Auteur:	Lief Nauwelaerts
Datum:	02/02/2009

1. Waar ligt het verschil tussen dispenserende en compenserende maatregelen?	1
2. Hoe kan je compenserende en dispenserende maatregelen best indelen?	2
3. Wie heeft recht op compenserende en dispenserende maatregelen?	3
4. Mag men zich beperken tot compenserende en dispenserende maatregelen alleen?	4
5. Wie werkt deze maatregelen concreet uit?	4
6. Kan je dit recht bij de school afdwingen? En in het geplande leerzorgkader?	5
7. Welke maatregelen treft men in Nederland bij de CITO-toets overgang primair-voortgezet onderwijs?	6
8. Wat met kinderen die nood hebben aan een geïndividualiseerd leertraject?	7
9. Welke rol spelen buitenschoolse hulpverleners bij het tot stand komen van compenserende en dispenserende maatregelen?	8
10. Hoe verder?	8

1. Waar ligt het verschil tussen dispenserende en compenserende maatregelen ?

Beide begrippen zijn zo nauw met elkaar verweven dat het weinig zin heeft om ze van elkaar te scheiden.

Een voorbeeld: Omwille van zijn leerstoornis kan Jan niet komen tot het voldoende vlot lezen van een tekst. Hij kan een tekst wel begrijpen indien die voorgelezen wordt. Jan krijgt van de school toelating om voorleessoftware te gebruiken. Hij compenseert zo het gebrek aan kunnen met een hulpmiddel. Hierdoor bereikt hij dat leerdoel wel, maar alleen door dat middel te gebruiken. Deze *compenserende maatregel* wordt normaal gezien niet toegestaan om het leerdoel 'vlot hardop lezen' te bereiken. Jan krijgt van de school echter *dispensatie* van dit leerdoel op zich, en hoeft, in tegenstelling tot andere kinderen dit leerdoel niet in dezelfde mate te bereiken om toch zijn getuigschrift basisonderwijs te behalen. Om die reden krijgt Jan ook de mogelijkheid om zijn voorleessoftware in te zetten bij andere leerinhouden waar het lezen teveel energie

vraagt. Er wordt van Jan wel verwacht dat hij het gebruik van deze software vlot onder de knie krijgt, en dat hij vlot leert typen. Het vlot technisch lezen wordt dus voor een deel vervangen door een gelijkwaardig doel.

Een ander voorbeeld: Fien slaagt er niet in om de producten van de maaltafels uit het hoofd te kennen. Ze mag - *compenserend* - gebruik maken van een tafelkaart waarop ze de producten kan aflezen, ook bij toetsen waarin beroep gedaan wordt op de parate kennis van de tafelproducten. Ze krijgt namelijk, omwille van haar vastgestelde dyscalculie vrijstelling of *dispensatie* van dit leerdoel.

Het onderwijs staat bol van middelen die kinderen helpen om een bepaald leerdoel te bereiken. Om spellingalgoritmen te automatiseren kan je gebruik maken van een hulpkaartje. Om tot een correcte pengreep te komen kan je een stetro zetten op je pen. Om de structuur in een werkblad te zien, kan je de andere oefeningen verbergen met een afdekblad...

Compenserende hulpmiddelen onderscheiden zich van het gewone gebruik van didactische hulpmiddelen doordat het kind de toelating krijgt om deze middelen ook te gebruiken bij toetsen om te zien of een bepaald leerdoel is bereikt.

Een onthoudkaart kan best aanvankelijk een handig hulpmiddel zijn voor iedereen, maar de bedoeling is dat je later ook zonder deze kaart vlot kunt spellen. Tenzij je een spellingstoornis hebt, natuurlijk.

Samengevat:

- **Dispenserende maatregelen verwijzen naar het vrijstellen van onderdelen van het leerplan zodanig dat het getuigschrift basisonderwijs niet in het gedrang komt. De onderdelen waarvan men vrijgesteld wordt, kunnen dan wel vervangen worden door gelijkwaardige doelen.**
- **Compenserende maatregelen hebben hiermee verband: het kind mag hulpmiddelen gebruiken, zodat het kind de doelen van het gemeenschappelijke leerplan of de doelen die na dispensatie overblijven, toch kan bereiken.**

2. Hoe kan je compenserende en dispenserende maatregelen best indelen?

1. aanpassing door gebruik van *hulpmiddelen*

2. aanpassing van de oefeningen of opdrachten naar *tijd* en *hoeveelheid*

3. aanpassing door gebruik te maken van een andere *oplossingsweg* of *ander doel*

Voorbeelden

Bij 1. Werkbladen aanpassen – vergroten van de tekst - teksten voorstructureren – typen i.p.v. schrijven – spellingcontrole gebruiken – voorleessoftware bij lezen, bij schrijven – onthoudkaarten gebruiken ...

Bij 2. Meer voorbereidingstijd voorzien - minder oefeningen - meer tijd voor zelfcontrole - minder of aangepast huiswerk - minder woorden schrijven - tijdens dictee: alleen kerndictee, invuldictee, per twee zinnen slechts één noteren ...

Bij 3. De inhoud laten primeren op de vorm: spellingfouten en zinsbouw tellen niet mee - ander dictee- mondeling i.p.v. schriftelijk - nooit onvoorbereid hardop laten lezen - noteren van tussenuitkomsten - vervangingsopdracht bij sportactiviteit - opdracht om te leren typen - technisch beheersen van voorleessoftware ...

3. Wie heeft recht op compenserende en dispenserende maatregelen?

“Waarom krijgt Pieter meer voordelen en dus betere scores dan ons kind? ” Dergelijke vragen geven aan dat ouders van andere kinderen niet altijd begrijpen waarom een bepaald kind beroep mag doen op deze maatregelen.

In de door Sprankel uitgegeven brochure over STICORDI-maatregelen vergelijkt men een kind met leerstoornissen met een slechtziend kind. Beiden hebben nood aan speciale maatregelen die hen in staat stellen om de leerinhouden op school te kunnen verwerken. Deze zienswijze biedt een goed houvast om deze soort maatregelen aanvaardbaar en bespreekbaar te maken bij andere kinderen en hun ouders en ook bij leerkrachten.

Maar hoe maak je uit wanneer een kind nood heeft aan deze maatregelen? Vanzelfsprekend is willekeur hierbij uit den boze. Men heeft een norm nodig om te oordelen of Pieter recht heeft op deze uitzonderingsmaatregelen om op die wijze een diploma te behalen.

Het CLB is de instantie die bepaalt of Pieter hiervoor in aanmerking komt. Zij doet dat op basis van een **attest**, opgemaakt na onderzoek door CLB zelf of door een ander diagnostisch centrum. In dit attest wordt vermeld dat er een specifieke stoornis of beperking aanwezig is.

Meer en meer gaan stemmen op om dit nog breder open te trekken: het CLB kan ook een vermoeden van stoornis of beperking als aannemelijke reden aanvaarden. In het basisonderwijs is dit laatste heel belangrijk: de weg naar een handelingsgerichte diagnose is soms heel lang, en je kunt best geen tijd verloren laten gaan. Bij het opstellen van deze maatregelen dient men wel uitdrukkelijk te verwijzen naar het gedane onderzoek, als objectieve reden waarom men tot deze maatregelen overgaat.

En kinderen met auditieve, visuele en motorische handicaps, met ADHD of met autismespectrumstoornis? Ook zij hebben nood aan compenserende en dispenserende maatregelen!

Joris, een jongen met ASS bvb. mag tijdens de speeltijd binnen blijven. Hij hoeft niet te voldoen aan al de sociale vaardigheden die je normaal gezien mag eisen tijdens groepswork of tijdens het kringgesprek. Hij krijgt hulpmiddelen, zoals een kleurenklok en pictogrammen om de communicatie te verduidelijken. Werkblaadjes worden aangepast en versoberd om de aandacht op de misleidende context te minimaliseren.

Al deze maatregelen passen in het **begeleidingsplan** dat de GON-begeleider samen met de klasleraar uitwerkt.

4. Mag men zich beperken tot compenserende en dispenserende maatregelen alleen?

Compenserende en dispenserende maatregelen zijn ingebed in een geheel van zorgmaatregelen die men vaak samenvat in het letterwoord **STICORDI** of STICORRDI.

Dit woord verwijst dus ook naar **stimulerende**, **remediërende** en **relativerende** maatregelen.

Je kan deze maatregelen ook met andere woorden omschrijven.

Maar het komt erop neer dat je het kind niet alleen ontheft van bepaalde leerdoelen en toelaat om compenserende hulpmiddelen te gebruiken, maar dat je **ook** aandacht besteedt aan affectieve ondersteuning, aan motivatie en werkhouding, en dat je – waar nodig – zorgt voor extra training en begeleiding.

Maddy bvb, een meisje met dyslexie, zit in de vijfde klas. Ze volgde dactyloles en leerde al werken met een voorleesprogramma. Ze leest op avi-niveau 4, maar volgens haar buitenschoolse logopedist is er nog leerwinst mogelijk. Daarnaast heeft zij te kampen met een totaal gebrek aan goede leesstrategieën en mist ze heel veel woordenschat die te maken heeft met de meer abstracte boekentaal. Verder is ze heel expressief en kan ze enorm goed zaken onthouden die haar interesseren.

Maddy heeft recht op affectieve ondersteuning en verdere remediëring. Haar bekwaamheidsgevoel moet kunnen groeien. Ze heeft nood aan het ervaren van lees- en luisterplezier, zij het met inhoudelijk aangepaste teksten. Via extra begeleiding buiten de gewone klascontext kan ze goede lees- en luisterstrategieën leren hanteren en kan ze nog steeds bijleren in het vlot technisch lezen.

Dit alles past in een ruimer **begeleidingsplan** dat de zorgcoördinator samen met de klasleraar uitstippelt. Net zoals de GON-begeleider doet bij kinderen met autismespectrumstoornis.

Een begeleidingsplan is dus ruimer dan een contract met compenserende en dispenserende maatregelen, maar het is even noodzakelijk wil je zo'n kind doeltreffend begeleiden...

5. Wie werkt deze maatregelen concreet uit?

Eens duidelijk aangetoond dat een kind recht heeft op compenserende en dispenserende maatregelen, spreekt de zorgcoördinator en de klasleraar, samen met CLB en ouders af welke maatregelen concreet worden toegepast. De zorgcoördinator schrijft dit uit in een overeenkomst die ondertekend wordt door de drie partners en het betrokken kind.

Elke basisschool die zorgbreed is ingesteld, heeft een dyslexiebeleid uitgewerkt. Hierin staat uitgeschreven welke maatregelen per leerjaar mogelijk zijn. Een dergelijke oplijsting bevordert de continuïteit en de eensgezindheid in het schoolteam en vergemakkelijkt het werk van de zorgcoördinator om nadien een contract te individualiseren voor dit concrete kind.

Zo'n overeenkomst krijgt soms de naam van een **faciliteitencontract** of een **dyslexiecharter**. Deze termen verwijzen naar een overeenkomst waarin alle partijen zich engageren.

In elke overeenkomst m.b.t. compenserende en dispenserende maatregelen moet duidelijk vermeld staan dat deze maatregelen op zichzelf het behalen van een getuigschrift niet in het gedrang brengen. En dat men in het schoolrapport zal verwijzen naar de genomen maatregelen.

De school kan best aan iedereen duidelijk maken dat zij een dyslexiebeleid voert. In het schoolwerkplan en in het schoolreglement kan dit duidelijk worden vermeld.

Hieronder volgt een voorbeeld uit een schoolreglement:

" De klassenraad oordeelt autonoom of uw kind, als regelmatige leerling, in voldoende mate de doelen die in het leerplan zijn opgenomen heeft bereikt om een getuigschrift basisonderwijs te bekomen.

De beslissing van de klassenraad is steeds het resultaat van een weloverwogen evaluatie in het belang van uw kind.

Wetende dat cijfers niet alles betekenen, houden we ons voorlopig aan de volgende norm: 50% op taal en op wiskunde en 50% in zijn totaliteit.

Ook leerlingen met CLB-attest voor een leerstoornis, die beroep doen op compenserende en dispenserende maatregelen, kunnen een getuigschrift lager onderwijs bekomen indien de klassenraad oordeelt dat de eindtermen in voldoende mate zijn beheerst. In hun schoolrapport wordt verwezen naar de genomen maatregelen. "

6. Kan je dit recht bij de school afdwingen? En in het geplande leezorgkader?

Wat indien de basisschool niet open staat voor compenserende en dispenserende maatregelen?

Allerlei redenen kunnen aan de basis liggen:

- De school ontkent dat het kind een leerstoornis heeft. Dit gebeurt nog steeds, zelfs als de ouders een attest tonen dat afgeleverd werd door één of andere diagnosticus.
Het CLB dat aan de school verbonden is, kan hierbij een cruciale rol spelen. Indien zij dit attest valabel vinden, kan de school dit niet meer loochenen.
- De school wil bepaalde maatregelen toestaan, maar geeft hierbij aan dat het kind dan het getuigschrift basisonderwijs niet kan behalen.
Misschien maakt de school niet voldoende onderscheid tussen compenserende en dispenserende maatregelen enerzijds en maatregelen die leiden tot een geïndividualiseerd leertraject anderzijds? In dit laatste geval kan de school inderdaad niet garanderen dat het kind tijdig het goede eindniveau behaalt.
Ook de compenserende en dispenserende maatregelen kunnen op zich geen garantie bieden voor het behalen van een getuigschrift. Een kind met leerstoornis kan desondanks toch nog falen indien er andere problemen zijn. De school kan zich dan bvb. wel akkoord verklaren met de volgende formulering: 'de afgesproken compenserende en dispenserende maatregelen brengen het behalen van het getuigschrift niet in het gedrang.'
Deze gevoeligheden kunnen het best in een gesprek worden uitgeklaard. Ook hier kan het CLB een cruciale rol spelen.
- De school wil slechts enkele compenserende en dispenserende maatregelen toestaan.
- De school wil compenserende en dispenserende maatregelen toestaan, maar past ze niet toe.

Bij dergelijke kortsluitingen kunnen ouders terecht bij CLB of bij de pedagogische begeleiding, maar tot dusver is dit recht niet afdwingbaar.

In het door minister Vandenbroucke geplande leezorgkader krijgt dit 'recht op compenserende en dispenserende maatregelen' voor het eerst een plaats, namelijk op zorgniveau II.

Kinderen kunnen daarin worden ingeschaald aan de hand van een G-document of gemotiveerd verslag, door het CLB opgesteld. Dit bevat twee aspecten:

- bevestiging dat de leerling bepaalde leerplandoelen niet kan bereiken, ook al was er voldoende basiszorgbegeleiding, en verantwoording waarom compenserende en dispenserende maatregelen nodig zijn;
- beschrijving van de specifieke onderwijsbehoefte van de leerling zoals ze door het CLB in samenwerking met de school en de ouders zijn vastgesteld en verantwoording waarom men deze leerling bij cluster 1 of bij een bepaalde stoornis van cluster 2, 3 of 4 onderbrengt.

Een goede zaak voor onze kinderen met leerstoornissen? Tja, op die wijze kan het recht op dispenserende en compenserende maatregelen worden afgedwongen. Toch blijft het nog altijd de school die deze maatregelen concreet afbakent en zorgt voor de uitvoering. Alles staat of valt met de zorgbrede ingesteldheid van het schoolteam.

Zorgt het leezorgkader er verder voor dat deze maatregelen kunnen worden ingebed in een begeleidingsplan waarin alle sticordimaatregelen aan bod komen?

Er zijn meer middelen nodig en een betere omkadering van de binnenschoolse zorgbegeleiding.

Volgens de praktijktest van het CLB komen 29 900 lagere schoolkinderen met leerstoornissen of hardnekkige leerproblemen in zorgniveau II terecht. Dat zijn er gemiddeld twaalf per school. Het budget dat het leezorgkader voorziet, bedraagt voor de basisschool 1,7 miljoen euro (voor secundair onderwijs 0,8 miljoen). Gemiddeld komt dit op geen half uur per school extra.

De zorgcoördinator moet deze begeleidingstaak voor zijn rekening nemen, naast de begeleiding van al de andere kinderen die nog in het basiszorgniveau zitten. En dat zijn er heel wat: precies het inschalingscriterium 'recht op dispensatie' is er oorzaak van dat een even grote groep kinderen (30 000) op de boot valt als het gaat om extra zorg: bijna alle kleuters blijven in het basiszorgniveau ingeschaald. Ook alle kinderen tot acht jaar met een vermoeden van leer- of ontwikkelingsstoornis, hoog- en randbegaafde kinderen, kinderen met ernstige emotionele problemen ...

7. Welke maatregelen treft men in Nederland bij de CITO-toets overgang primair-voortgezet onderwijs?

Bij de overgang van het primair naar het voortgezet onderwijs speelt de Cito-eindtoets een grote rol. In principe nemen alle leerlingen daaraan deel, behalve (allochtone) leerlingen die aan het begin van groep 8 (zesde leerjaar) vier jaar of korter in Nederland zijn en die het Nederlands onvoldoende beheersen om de opgaven goed te kunnen lezen en leerlingen die naar verwachting naar het (voortgezet) speciaal onderwijs of naar het praktijkonderwijs gaan.

Volgende maatregelen werden in deze toets voorzien:

voor dyslectische leerlingen met dyslexieverklaring

- **gesproken** versie van de opgavenboekjes op cd.
- individueel gebruikt in aparte ruimte of met koptelefoon.
- tevens extra tijd. De leerkracht kan zelf bepalen hoeveel tijd een dyslectische leerling voor de toets krijgt.

voor leerlingen met een vermoeden van dyslexie, maar zonder dyslexieverklaring

- ev. **zwart/witversie** (ook bedoeld voor kleurenblinde leerlingen) **of de vergrote versie** (oorspronkelijk bedoeld voor slechtziende leerlingen) van de opgavenboekjes.

voor kinderen met dyscalculie

- géén aangepaste versie
- rekenstoornissen te verschillend van aard.
- (Tellen -Begrip van getallen en het getalsysteem -Kennis van en inzicht in het uitvoeren van rekenhandelingen -Vertalen van een probleemsituatie naar rekenhandelingen -cognitieve vaardigheden niet specifiek voor het rekenen zoals leesvaardigheid en algemeen probleemoplossende vaardigheden - geheugen.)
- Wel extra tijd
- Speciale editie (Niveautoets) voor leerlingen met gehele leerachterstand van min. 1½ jaar.

8. Wat met kinderen die nood hebben aan een geïndividualiseerd leertraject?

Zoals vermeld in het antwoord op vraag 6 worden meer en meer maatregelen voorzien voor kinderen die om één of andere reden een individuele leerlijn volgen.

Ook kinderen met leerstoornissen kunnen daar nood aan hebben en bvb. tegelijkertijd compenserende en dispenserende maatregelen krijgen. Dit kan zorgen voor verwarring.

Vanzelfsprekend dient men ook hierover met de ouders tot goede en duidelijke afspraken te komen.

Zoals in het buitengewoon onderwijs dit het geval is, zal in het gewoon onderwijs de klassenraad beslissen of het kind uiteindelijk het getuigschrift kan behalen.

Een voorbeeld van hoe een school dit in het schoolreglement inschreef:

*"Indien een leerling een individuele leerlijn dient te volgen, wordt dit besproken met de ouders. Het zou kunnen dat deze leerling bij het voltooien van het lager onderwijs **geen** getuigschrift basisonderwijs ontvangt.*

Hij heeft dan wel recht op een verklaring met de vermelding van het aantal en de soort gevolgde schooljaren lager onderwijs, afgeleverd door de directie. Dit attest verleent toegang tot het 1ste leerjaar B, waar hij alsnog, met een jaar uitstel, het getuigschrift basisonderwijs kan behalen."

9. Welke rol spelen buitenschoolse hulpverleners bij het tot stand komen van compenserende en dispenserende maatregelen?

Kinderen met leerstoornissen doen meer en meer beroep op begeleiders buiten de schoolmuren buiten de schooluren. Dit is vaak uit noodzaak omdat de basisschool deze zorg niet op zich kan nemen, wegens ontoereikende zorgomkadering.

De relatie tussen de school en de buitenschoolse hulpverleners kan best zo open mogelijk zijn. De zorgcoördinator kan best geregeld afspreken om de zorg voor dit kind op elkaar en vooral op de klascontext af te stemmen.

In deze open sfeer kan de buitenschoolse hulpverlener met de school goede suggesties uitwisselen bij het tot stand komen van zorgmaatregelen.

10. Hoe verder?

Het invoeren van STICORDI-maatregelen is op dit moment zeker nog niet gestroomlijnd in de basisschool.

Men spreekt van charter, contract, begeleidingsplan ... Allerlei soorten formulieren worden gehanteerd. Er wordt volop gezocht naar eenheid in de verscheidenheid.

Een poging hiertoe vinden we zeker bij het volgende innovatief project rond het invoeren van STICORDI-maatregelen:

Het VCLB van Gent ontwikkelde in het proeftuinproject "Gemotiveerd!" een nieuw model waarin deze maatregelen ingebed zijn in een breder concept, onder de benaming gemotiveerd verslag.

http://handboek.vclbgent.be/onshandboek/11_vraaggestuurde_werking/11.2_1_en_s/11.2.07_leerzorg/gemotiveerd%20verslag%202008-2009.doc

Deze vorm van verslag koppelt begeleidingsmaatregelen aan de sterke kanten van het kind, en aan de ondersteuningsbehoeften van leerkrachten en ouders.

Een geheel nieuw concept, helemaal opgesteld volgens de principes van handelingsgericht werken.

Het biedt mogelijkheden naar het stroomlijnen van de verschillende mogelijke contracten en charters in één formulier, doorheen de verschillende leerjaren in basis- en secundair onderwijs. Elders in de nieuwsbrief vindt de lezer hierover meer informatie.